

Az ENSz különbizottságának jelentése

Az alábbi szöveg szószerinti kivonat az Egyesült Nemzetek különbizottságának 1957-ban közzétett jelentéséből.

Ezt a különbizottságot az ENSz 1956 őszi közgyűlése a magyar események kivizsgálására alakította. A bizottság több mint száz tanú kihallgatása és a rendelkezésre álló okmányok átvizsgálása után 1957 őszén tette közzé jelentését az ENSz öt hivatalos nyelvén. Az ENSz-közlemények szokásos formátumában kinyomtatott mintegy 160 oldalas jelentés a XI. közgyűlés hivatalos dokumentumai között található, 18-as «kiegészítő okmány» jelzéssel, A/3592 számon.

A vizsgálat pártatlan véghezvitele és a jelentés szövegének megfogalmazása nagyrészt a bizottság titkárának, Bang Jensen dán diplomatának az érdeme. Amikor a szovjet kormány arra akarta kényszeríteni a különbizottságot, hogy a tanúk kilétét felfedje, Jensen öngyilkosságba menekült, de a névsort nem adta ki.

Az ENSz szóbanforgó jelentése teljes egészében a forradalom lefolyását tárgyalja, tizenkét fejezetben és 785 cikkelyben. Második fejezete (47-89.§), amely «A magyar felkelés rövid története» címen a jelentés további fejezeteit összegezi, az események pártatlanul tömör, talán mindmáig legautentikusabb összefoglalása. Ezt a fejezetet közöljük

az alábbiakban a 48. §-tól kezdve teljes terjedelemben.

Itt jegyezzük meg, hogy a forradalom 25. évfordulójára ezt a magyarul eddig kiadatlan jelentést Stankovich Victor fordításában és Albert Camus egyik írásával, valamint képanyag kíséretében megjelentette a müncheni «Nemzetőr» c. folyóirat (Ferchenbach Str. 88, München 50). A magyarított szövegrészlet átengedéséért köszönetet mondunk a fordítónak és a kötet kiadóinak.

48. A Szovjetunió Kommunista Pártjának 1956 elején tartott XX. kongresszusa bátorítóan hatott a Magyar Dolgozók Pártján belül kibontakozó mozgalomra, mely a demokratizálódás, nagyobb nemzeti függetlenség jegyében és a rendőrruralom enyhítése érdekében lépett fel. 1956 márciusában Rákosi bejelentette, hogy a Legfelsőbb Bíróság megállapításának megfelelően Rajkot és másokat «koholt vádak» alapján ítélték el. Ez a hivatalos beismerése a rendszer által elkövetett bűnöknek mély hatást gyakorolt az országra. Júliusban menesztették Rákosit, október elején pedig nagy tömegeket mozgósító eseményre került sor: ünnepélyesen újra eltemették Rajk Lászlót és az 1949-es perek több áldozatát. Rákosi utóda, a párt központi bizottságának első titkára, Gerő Ernő lett. Attól a pillanattól fogva, hogy Rákosi megbukott, a magyar nép a rendszer enyhülésére számított. A jobb idők emléke kapcsolódott Nagy Imre volt miniszterelnök személyéhez, akinek hivatali működése alatt, 1953 és 1955 között meglazult a Rákosi által bevezetett ellenőrzés. Ezért szemére is hányták Nagynak, hogy elhajló, s noha nem fogták perbe, kizárták a Pártból és minden hivatali tisztségétől megfosztották. Neve sok magyar kommunista szemében egy liberálisabb politikát képviselt, ezért kívánták visszatérését a közéletbe.

49. A párt parancsuralmi rendszere ellen már 1955 őszén felemelte hangját néhány magyar író. Cikkeik főleg az irodalomban kötelező párthűség tantételével fog-

lalkoztak, valamint kitértek a párt szóvivőinek és hivatalnokainak beavatkozására az írók és művészek alkotó munkájába. Jóllehet jónéhány író letartóztattak, e tiltakozások egyre szélesebb területeket érintettek és hangot adtak a magyar nép egyéb sérelmeinek is. 1956 nyarán a Petőfi Kör megalapításával új vitafórum született, ahol gyakori volt a rendszer bírálata. A Kör a Dolgozó Ifjúsági Szövetség égisze alatt működött s ennek megfelelően a vitákban résztvevők többsége fiatal kommunista értelmiségi volt.

50. Október 19-én Kónya Albert oktatásügyi miniszter olyan változásokat jelentett be, melyek összhangban álltak a magyar diákság által előterjesztett követelésekkel. Többek között ígéretet tett az orosz nyelv kötelező iskolai oktatásának eltörlésére. A közleményt diáktüntetések követték Szegeden és más városokban, ahol a résztvevők sokkal messzebbmenő követeléseket vitattak meg és fogadtak el. Ugyancsak október 19-én érkeztek hírek arról, hogy Lengyelország jelentősebb függetlenségre tett szert a Szovjetunióval szemben. A két nép között évszázadok óta hagyományos a barátság.

51. Noha a hivatalos változat szerint a szovjet csapatokat az október 23-ról 24-re virradó éjjel kitört zavargások miatt hívták be, bizonyos tények arra utalnak, hogy a szovjet hatóságok már október 20-22-től kezdve előkészületeket tettek arra, hogy fegyveres erőiket bevessék Magyarországon. Október 20-án és 21-én pontonhidakat állítottak fel Záhonyban, a magyar-szovjet határon. Ugyancsak október 20-án és 21-én Románia szomszédos területein szabadságon lévő szovjet tiszteket, valamint magyarul beszélő tartalékos tiszteket hívtak be szolgálatra. Október 22-én Nyugatmagyarországon állomásozó szovjet csapatokat láttak Budapest irányában felvonulni.

B. Gyűlések és tüntetések

52. A tömegtüntetések előtti napon, vagyis október 22-én diákgyűlések zajlottak le Budapesten. A legjelentősebb ilyen gyűlésen, melyet a Műszaki Egyetem diákjai tartottak, az egyetemisták 16 pontba foglalt követelményt fogadtak el, amely az országos politikáról alkotott nézeteiket juttatta kifejezésre. E pontok javarésze mit sem változott a felkelés idején: a szovjet csapatok azonnali visszavonása, új kormány alakítása Nagy Imre vezetésével — akit időközben ismét visszavettek a kommunista pártba —, szabad választások, szólásszabadság, a politikai pártok jogaikba való visszaállítása és egy sor mélyreható változás a munkásság és parasztság helyzetében. A gyűlés folyamán ismeretessé vált, hogy a Magyar Írószövetség arra készül, hogy kifejezze együttérzését Lengyelországgal s másnap koszorút kíván helyezni az 1948-49-es szabadságharc lengyel származású hőse, Bem tábornok szobrára. A diákok elhatározták, hogy ők is résztvesznek a néma tüntetésben.

53. Másnap kora reggel már egész Budapest ismerte a diákság követeléseit. A szemtanúk túlfűtött és reményteljes légkörről beszélnek. A budapesti rádió hírt adott a tervezett tüntetésről, de később ismertette a belügyminiszter közleményét, amelyben betiltja a tüntetést. Koradélután azonban, amikor már megkezdődött a tüntetés, a tilalmat feloldották. Fiatalok ezrei vettek részt a megmozduláson, köztük diákok, gyári munkások, egyenruhás katonák és mások. Hasonló tüntetésre került sor a Petőfi szobornál is.

54. A Bem-szobornál Veres Péter, az Írószövetség elnöke kiáltványt olvasott fel a tömeg előtt és elhangzottak a diákok 16 pontba foglalt követelése is. A tömeg javarésze ezután átkelt a Dunán, hogy csatlakozzék az Országház előtt tüntetőkhöz, ahol este 6 órára mintegy 200-300.000 ember gyűlt össze. A Nagy Imrét szólító ismételt kiáltásokra végül megjelent a volt miniszterrel-

nök és rövid beszédet intézett a tömeghez az Országház erkélyéről.

C. Az első lövések

55. Eddig a pillanatig minden arra utalt, hogy a tüntetés a résztvevők békés szétoszlásával fog fejeződni. Azonban este 8 órakor olyan esemény következett be, amely a végsőkig fokozta a nép indulatait. A párt központi bizottságának első titkára, Gerő Ernő aznap reggel tért vissza Titó marsallnál tett látogatásáról és az emberek feszült érdeklődéssel várták aznap estére meghirdetett rádióbeszédét. Általános volt a remény, hogy Gerő számolni fog a diákság által megfogalmazott követelésekkel és békéltető nyilatkozatot tesz velük kapcsolatban. A rádiószózat azonban nem tartalmazott semmit a remélt engedményekből és hangneme haragra gerjesztette a népet. A város másik részén összegyűlt tüntetők ugyanakkor nekiláttak, hogy megvalósítsák a diákságnak a hatalmas Sztálin-szobor eltüntetésére vonatkozó követelését. Este 9,30-ra ledöntötték a szobrot és szabad folyást engedtek a rádióbeszéd által kiváltott elégedetlenségüknek.

56. Október 22-én este néhány egyetemi hallgató, az egész magyar nép tudomására akarván hozni követeléseiket, kísérletet tett arra, hogy felolvassa a 16 pontot a budapesti rádióban. A cenzúrahivatal azonban nem egyezett bele a szovjet csapatok visszavonását és a szabad választásokat követelő pontok ismertetésébe, a diákok viszont nem voltak hajlandók hozzájárulni egy csonka nyilatkozat közzétételéhez. Másnap néhány diák a Bem szobortól átment a rádió épületébe, hogy megegyeszen megkísérelje a követelések közzétételét. Ekkorára már nagy tömeg gyűlt össze a rádió épülete körül, amelyet az államvédelmi rendőrség, az ÁVH őrzött. A diákok küldöttséget menesztettek az épületbe, hogy tárgyalást kezdjen az igazgatóval. Kint a tömeg hiába várta a küldöttség visszatérését és lábrakapott a hír, hogy az egyik

küldöttet agyonlőtték. Röviddel 9 óra után az egyik emeleti ablakból könnygáz-gránátokat dobáltak le, majd egy-két perccel később az ÁVH emberei tüzet nyitottak a tömegre. Sokan megsebesültek és számos halott volt. Amennyiben egyáltalán lehetséges megjelölni egy pillanatot, amikor egy békés tüntetés heves tüntetésbe csap át, a fordulópontot az amúgyis népszerűtlen és általánosan rettegett ÁVH támadása jelentette a védtelen emberek ellen. A nép haragja csak tovább fokozódott, amikor vöröskeresztes fehér mentőkocsik jelentek meg. A mentőszolgálat emberei helyett orvosi köpenybe öltöztetett ÁVH-sok szálltak ki az autókból. A feldühödött tömeg nekikesett és tőlük szerezte első fegyvereit. Az ÁVH-sok segítségére magyar katonai egységeket vezényeltek a helyszínre, de a katonák pillanatnyi habozás után a tömeg oldalára álltak.

57. Időközben Csepel, Újpest és más munkáskerületek dolgozói telefonon értesültek a helyzet alakulásáról. Kerítették néhány teherautót és behajtottak Budapestre. Útközben fegyvereket szereztek baráti érzületű katonáktól és rendőröktől, vagy az általuk ismert laktanyákból és fegyverraktárakból. Körülbelül 11 órától kezdve a rádió épületét ostrom alá vették kézilőfegyverekkel és éjfél tájt a rádió bementa, hogy a « város több pontján összeütközésekre került a sor ». Október 24-én a hajnali órákban a tüntetők elfoglalták a rádió épületét, de csakhamar ismét kiszorították őket. A kommunista párt napilapja, a *Szabad Nép* szerkesztőségi épületéből ÁVH-sok és rendőrök belelőtték a fegyvertelen tüntetőkbe. Később azonban a fegyverhez jutott felkelők letörték az ÁVH védelmet és elfoglalták a szerkesztőség helységeit.

58. Miközben a rádió épülete körül folyt a harc, október 24-én hajnali 2 óra tájban feltűntek Budapesten az első szovjet harckocsik és csakhamar akcióba léptek. A szovjet beavatkozásról reggel 9 óráig semmiféle hivatalos közlemény nem adott hírt.

D. A fegyveres felkelés

59. A budapesti rádió, mielőtt még említést tett volna az orosz csapatokról, 8 óra 13 perckor bejelentette, hogy a Magyar Dolgozók Pártja központi bizottságának éjjeli ülésén Nagy Imrét javasolták a minisztertanács következő elnökéül. Fél órával később rögtönítélő bíróságok felállításáról adott hírt a rádió s a bemondó szerint « a rendeletet Nagy Imre, a minisztertanács elnöke » írta alá. Csak ezután, reggel 9-kor jelentették be, hogy a kormány « segítségért folyamodott a Magyarországon állomásozó szovjet alakulatokhoz ». Egyetlen információ sem szólt arról, hogy milyen formában történt a feltételezett segélykérés. Noha a rádió a fejleményeket igen ügyesen ismertette, s azt sugallta, hogy a történetekért Nagy Imre a felelős, sokan csalásra gyanakodtak, mivel emlékeztek a miniszterelnöknek az önkényes intézkedésekkel szembeni állásfoglalására és arra a harcra, melyet a rendszer enyhítéséért folytatott. Különben is Nagy Imre előző nap még semmiféle hivatalos funkcióval nem rendelkezett. Mindenki előtt világos volt, hogy ha tényleg ő bocsájtotta volna ki a segélyhívást, a szovjet kötelékek Ceglédre és Székesfehérvárról nem érkezhettek volna Budapestre október 24-én hajnali 2 órakor.

60. A rádió épületénél eldőrdült első lövések jelezték a kezdetét annak az ötnapos kemény csatának, amelynek során Budapest népe szembeszállt a szovjet páncélosokkal és az ÁVH-val. A rendőrség rokonszenvezett a felkelőkkel, fegyvereket adott nekik és az ő oldalukon harcolt. A magyar hadsereg egyes kötelékei egységesen a felkelők oldalára álltak, de maga a hadsereg a felkelés kezdetétől fogva felbomlott. Ahol csak módjuk volt rá, a magyar katonák átadták fegyvereiket és lőszerüket harcoló honfitársaiknak és igen sok esetben, egyénként vagy csoportosan, átszöktek hozzájuk. A magasrangú tisztek azonban általában inkább szovjetbarátok voltak s a felkelők nem bíztak bennük. Viszont egyetlen olyan eset sem ismeretes, amelyben magyar csapat a szovjetek oldalán saját honfitársai ellen harcolt volna.

61. A szabadságharcosok — jórészt munkások s részben diákok — rendszerint kis csoportokban harcoltak, egyesek azonban ellenállási pontokat építettek ki, mint például a Corvin mozit. Az orosz tankok ellen gyakran használt fegyver volt a « Molotov koktél »: egy lazán dugaszolt benzines palack, amely a páncéloshoz ütközve felrobban. Az ilyen rögtönzött módszerek igen hatásosnak bizonyultak a szovjet páncélos erők ellen, amelyek nehezen tudtak mozogni, különösen a szűk utcákban és nem voltak képesek felvenni a versenyt a fiatal magyar harcосok mozgékonyásával, köztük nem egy gyerekkel. A szovjet páncélos erőket gátolta az is, hogy gyalogsági támogatásuk és élelmiszerellátásuk egyaránt elégtelen volt. Tanúk szerint egyes orosz katonák kelleetlenül hajtották végre kijelölt küldetésüket. Azok akik már egy ideje Magyarországon voltak, gyakran baráti kapcsolatban álltak a lakossággal, s a magyarok közül sokan beszéltek velük oroszul. Néhol egyenesen fraternizáltak a magyarokkal.

E. A forradalmi- és munkástanácsok

62. A rendelkezésre álló szovjet erők nagy részét Budapestre vezényelték s így aránylag kevés csata volt vidéken, ahol a felkelés első napjaiban a hatalom a kommunista bürokrácia kezéből az új Forradalmi- és Munkástanácsok kezébe ment át. A legtöbb esetben ezek a tanácsok ellenállás nélkül vették át a hatalmat, jóllehet helyenként összeütközésekre került sor. A tanácsok spontán módon képviselték a rendszer parancsuralmi módszereivel szembeni ellenállást. A forradalmi tanácsok ellátták a helyi hatóságok különböző feladatait. Forradalmi tanácsok, illetve bizottságok alakultak a hadseregben, a minisztériumokban és a különböző szabadfoglalkozásuak körében, valamint olyan intézményekben, mint pl. a rádió és a Magyar Távirati Iroda. A tanácsok tagjait rendszerint az érdekeltek gyűlésein választották meg s arra voltak hivatva, hogy egy valóban demokratikus kormányrend létrehozásán munkálkodjanak. A tanácsok különböző politikai és gazdasági követeléseket fogalmaztak meg, mint

például a szovjet csapatok visszavonása, szabad és titkos választások, teljes vélemény-nyilvánítási szabadság és az egypártrendszer eltörlése. E testületek közül a legbefolyásosabb valószínűleg a Dunántúli Nemzeti Tanács volt, amely Nyugat-Magyarország népét képviselte. A győri rádióállomás útján e tanács követelte, hogy Magyarország lépjen ki a Varsói Szerződésből és nyilvánítsa ki az ország semlegességét. Arra az esetre, ha követeléseit nem fogadnák el, tervbe vette független kormány alakítását.

63. Munkástanácsok alakultak az egyes munkaközpontokban, nevezetesen gyárakban, bányákban, iparvállalatokban stb., amelyek szintén támasztottak politikai követeléseket és jelentékeny befolyásra tettek szert. Lényegi célkitűzésük mégis az volt, hogy szót adjanak a munkásoknak az üzemek vezetésében és gondoskodjanak érdekvédelmükről. Eltörölték az olyan népszerűtlen rendszabályokat, mint a minden dolgozó számára előírt termelési « normákat ». A forradalmi- és munkástanácsok megjelenése az egész országban egyike volt a felkelés legjellegzetesebb sajátosságainak. Ez volt az első gyakorlati lépés a rend helyreállítása és a gazdasági újjászervezés felé, szocialista, de szigorú pártellenőrzés és rendőrgépezet nélkül.

F. Politikai fejlemények

64. Október 25-én súlyos incidens zajlott le, amely nagy keserűséget váltott ki a lakosságból és csökkentette Nagy Imre népszerűségét, akinek szerepe a szovjet csapatok behívásában tisztázatlan maradt. Az Országházat s egyben a minisztertanács elnökének hivatali helyiségeit őrző szovjet páncélosok az ÁVH támogatására tüzet nyitottak a fegyvertelen tüntetőkre. Ez a mészárlás, amelynek sok halottja volt, megrázta a nemzetet. A magyar nép nem tudta, hogy miközben az orosz harckocsik a fegyvertelen tömegekre lőttek, Nagy Imrét a kommunista párt székházában tartották fogva.

65. Ugyanezen a napon a felkelőket felbátorította a hír, hogy Gerő Ernő helyett Kádár János lett a párt központi bizottságának első titkára. Másnap Gerő Ernő a szovjet harckocsik, majd valamivel később a Szovjetunió területének biztonságába menekült. Hegedűs András volt miniszterelnök, a minisztertanács alelnöke, ugyancsak elszökött a kommunista párt székházából.
66. Nagy Imre most már szabadon beköltözhetett az Országház épületébe. Október 27-én megalakította kormányát, amelybe kommunista és nem kommunista minisztereket vett be. Az utóbbiak közt szerepelt Tildy Zoltán volt államfő, Kovács Béla, a független Kisgazdapárt volt főtitkára és Erdei Ferenc, a Nemzeti Parasztpártból. Igaz, a nem kommunisták személyes érdemeik alapján s nem pártjuk képviselőiként kerültek a kormányba, amelyben újra helyet kapott néhány « sztálinista » is.
67. Gerő és Hegedűs távozása után a Magyar Dolgozók Pártja központi bizottsága bejelentette, hogy a kormány tárgyalásokat indít a Szovjetunióval csapatai haláldektalan visszarendelése érdekében. Október 28-án a Nagy-kormány tűzszünetet rendelt el. A harcok felfüggesztése jobbra a felkelőknek kedvezett. Nemcsak azért, mert sikerrel alkalmazták a gerilla harcmodort, hanem mert nagyobb felkelő kötelékek eredményesen álltak ellen a szovjet harckocsiknak olyan megerősített állásokban, mint a Corvin-köz. A Kilián laktanyában a magyar hadsereg kötelékei eredményesen verték vissza az ismételt támadásokat, Maléter Pál ezredes parancsnoksága alatt, akit eredetileg ellenük vezényeltek ki, de átállt hozzájuk.

6. Nagy Imre tisztázza állásfoglalását

68. Ugyanazon a napon, amelyen a Nagy-kormány tűzszünetet rendelt el, a miniszterelnök bejelentette, hogy a rend helyreállítása után eltörli az ÁVH-t. A népharag azonban olyan általános és mélységes volt, hogy

Nagynak már másnap, október 29-én meg kellett hoznia e döntő intézkedést. Ő maga is most szabadult meg először az ÁVH-tól, amely a kommunista pártvezetőség irányítása alatt működött. Ez az intézkedés elkerülhetetlenül magával vonta a rendszer bukását, amelyért Magyarországon csak az ÁVH volt hajlandó harcolni. Október 30-án Nagy Imre bejelentette, hogy a kormány eltörölte az «egypártrendszert». A kommunisták nevében szót kérő Kádár János, még mindig a párt központi bizottságának első titkára, helyeselte az intézkedést, mely mint mondta, «a további vérontás elkerülésére» szolgál. Tildy Zoltán, a Független Kisgazdapárt hajdani vezetője bejelentette, hogy egész Magyarországon szabad választásokat fognak tartani. A Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt megbizottai együttesen annyi helyet kaptak a belső kabinetban, mint a kommunisták. Egy helyet a szociáldemokraták jelöltjének tartottak fenn.

69. Amint az ÁVH-t feloszlatták, Nagy úgy érezte, most már szabadon megmagyarázhatja október 24-én és az azt követő napokban tanúsított viselkedését. Egy sor nyilatkozatot adott személyesen vagy megbizottai révén a sajtóban és a rádióban. A legfontosabb nyilatkozatban az állt, hogy Nagy nem írt alá semmiféle rendeletet, amelyben a szovjet erők beavatkozását kérte volna, vagy rögtönítélő bíraskodást rendelt volna el. Azt is leszögezte, hogy utólag sem hagyta jóvá a szovjet haderőhöz intézett felhívást. E kérdések tisztázása, valamint a Nagy által hozott politikai intézkedések nyomán eloszlottak a nép kételyei Nagy Imrének a felkeléssel szemben tanúsított állásfoglalását illetően és rövidesen újra nagy népszerűségnek örvendett.

70. Noha a tűzszünetet már október 28-án elrendelték, még itt-ott előfordultak elszigetelt csatározások. Amikor azonban az új kormány október 30-án elfoglalta hivatalát, teljességgel érvénybelépett a fegyverszünet. Ugyanezen a napon a szovjet fegyveres erők megkezdték visszavonulásukat Budapestről. Mindenki arra számított, hogy a Magyarország területéről való teljes eltávozásukról folyó tárgyalások rövidesen eredményre fognak

vezetni. Számos forradalmi szerv, az új politikai pártok és az újra megjelenő újságok maradéktalanul támogatták a kormány erőfeszítéseit a felfordulás leküzdésében. Jónéhány szavahihető tanú szerint sehol nem került sor fosztogatásra, jóllehet sok kirakatablak betört és értékes áruk, így ékszerek is, érintetlenül heverték a járókelők kezeügyében. Az ágyuzás következtében épületek százai dőltek romba Budapesten és sokezer súlyosan megrongálódott, bár voltak kerületek, amelyek kevés kárt szenvedtek.

71. A tűzszünetet követő napokon, egészen november 4-ig, Budapest lakossága megkezdte a romok eltakarítását, a rend és a normális életkörülmények helyreállítását. Általános volt az egyetértés, hogy november 5-én mindenki újra felveszi a munkát. Az ÁVH feloszlataása, a megújult bizalom Nagy Imre személyében, valamint a felkelők győztes harca együttesen olyan jó és reményteljes hangulatot teremtett, amely minden megfigyelőre mély benyomást tett. November 2-án a kormány felszólította a volt ÁVH-sokat, hogy jelentkezzenek a hatóságoknál, hogy igazoló bizottságok elé utalhassák őket. Másnap valóban nagyszámú állambiztonsági rendőr jelentkezett az ügyészségeken. Ugyanakkor általuk letartóztatott és megkínzott politikai foglyok szabadultak ki a fogságból. A legünnepeltebb politikai fogoly, aki ilyenformán visszanyerte szabadságát, Mindszenty bíboros volt, aki visszatért Budapestre és rádiószózatot intézett a nemzethez. Úgy tűnik, hogy amikor megnyitották a börtönöket, köztörvényes bűnösök is kiszabadultak. November elején a szabadságharcosok ráálltak arra, hogy eredeti státuszuk megőrzése mellett beolvadjanak a Nemzetőrségbe, amelynek tagjain, valamint a hadseregen és a rendőrségen kívül, senki nem kapott jogot fegyverviselésre.

72. November 3-án új kormány alakult. Több kommunistát eltávolítottak tisztségéből, közülük egyeseket saját minisztériumuk beosztottjai zavartak ki hivatalukból. Három-három miniszteri tárca jutott a kommunista-, kis-

gazda- és szociáldemokrata pártnak, a Petőfi-párt két miniszteri tárcát kapott. Ezek a koalíciós pártok azonosak voltak azokkal, amelyek 1945-ben elnyerték a Szövetséges Ellenőrző Bizottság jóváhagyását, beleértve a Szovjetunióét is. Nagy Imre volt tehát az ideiglenes kormány vezetője. A nép jó magyar embernek tekintette, akire rá lehet bízni mind a forradalmi és munkástanácsok által követelt szabad és általános választások megszervezését, mind a szovjet vezetőséggel folytatandó tárgyalások vezetését az orosz csapatoknak az országból való kivonásáról és a Szovjetunióval való kapcsolatok újjáalakítását. A forradalom egyik legnagyobb bizalomnak örvendő vezetője, Maléter Pál, immár valóban tábournoki ranggal honvédelmi miniszter lett. Különböző vezető politikusok megnyugtató nyilatkozatokat tettek a követendő politikai irány vonaláról. Farkas Ferenc államminiszter, a Nemzeti Parasztpárt tagja, kijelentette, hogy a négy párt a nép akaratának megfelelően egyhangúan támogatja mindazon szocialista vívmányok megőrzését, amelyek összeegyeztethetőek egy szabad, demokratikus és szocialista rendszerrel. Félreérthetetlenül kifejezésre juttatták, hogy a bukott rend elítélése, amely kifejeződött a felkelésben, nem érinti a mezőgazdasági és az iparvállalatok kollektív tulajdonját. A parasztpártok nem mindenben értettek egyet a szociáldemokratákkal, de ők is keményen szembehelyezkedtek a nagybirtok visszaállításával, mint ahogy elleneztek a kommunista rendszer által végrehajtott erőszakos szövetkezést és a terménybeszolgáltatási kötelezettségeket.

73. A kommunista párt maga is belátta, hogy gyökere-
sen felül kell vizsgálnia módszereit, ha vissza akarja
szerezni kiábrándult híveinek bizalmát. Kádár János no-
vember 1-én este 9,50-kor a budapesti rádióon beolvasta
az Előkészítő Bizottság üzenetét arról, hogy milyen lesz
a megreformált Magyar Szocialista Munkáspárt. Szólt a
felkelésről, amelyben « kommunista írók, újságírók, egye-
temi hallgatók, a Petőfi Kör fiataljai, munkások és pa-
rasztkok ezrei az igazságtalanul bebörtönzött régi kom-
munistákkal együtt élvonalban harcoltak a rákosista ön-

kény és a velejéig bűnös politika ellen.» Az új párt, mondotta, meg fogja védeni a szocializmus és a demokrácia ügyét, «nem külföldi példák szolgai utánzásával, hanem azon az úton, amely hazánk gazdasági és történelmi jellegzetességeinek megfelel...» Kádár felszólította «az újjáalakult demokratikus pártokat», hogy egy kívülről jövő beavatkozás «veszélyének elhárítása érdekében» szilárdítsák meg a kormányt. A magyar nép bebizonyította tántoríthatatlan szándékát, hogy támogassa kormányának a szovjet csapatok teljes visszavonására irányuló erőfeszítéseit. «Nem akarunk többé függni senkitől, nem akarjuk, hogy hazánk csatatér legyen».

H. Semlegességi nyilatkozat

74. November elsején reggel Nagy Imre személyesen vette át a külügyek intézését. Magához rendelte a szovjet nagykövetet és közölte vele, hogy megbízható értesülései vannak róla, hogy újabb szovjet katonai kötelékek hatoltak be Magyarországra. Felhívta a nagykövet figyelmét arra, hogy ez az akció a Varsói Szerződés megszegését jelenti és a magyar kormány vissza fog lépni a szerződésből, ha nem vonják ki az országból a csapaterősítéseket. Később a nap folyamán a szovjet nagykövet kijelentette, hogy a szovjet csapatok csak azért lépték át a határt, hogy felváltsák azokat az egységeket, melyek résztvettek a harcokban és a magyarországi orosz polgári személyek védelmét látták el. Közölte, hogy a szovjet kormány készen áll a részleges csapatkivonásokról szóló tárgyalásokra és indítványozta, hogy nevezzenek ki két-két delegációt, az egyiket politikai, a másikat a csapatvisszavonásokkal összefüggő technikai kérdések megbeszélésére. Délután 2 órakor Nagy Imre telefonált a nagykövetnek és közölte vele, hogy az elmúlt három óra során újabb szovjet csapatok lépték át a határt. Következésképpen Magyarország azonnali hatállyal kilép a Varsói Szerződésből. Délután 4 órakor a minisztertanács, amelyen Kádár is résztvett, ellenvélemény nélkül jóváhagyta ezt a határozatot s ugyanazon a minisztertanácsi ülésen

elfogadták Magyarország Semlegességi Nyilatkozatát. Délután 5 órakor a Minisztertanács magához rendelte a szovjet nagykövetet és ismertették vele a fenti határozatokat. A magyar kormány tájékoztatta a Budapesten állomásozó diplomáciai testületek vezetőit is s egyben azt is tudatta velük, hogy Nagy Imre beadvánnyal fordult az Egyesült Nemzetek szervezetéhez, melyben a négy nagyhatalom segítségét kéri a magyar semlegesség megvédésére. Este 19 óra 45 perckor Nagy Imre a magyar néphez intézett beszédében felolvasta a rádióban a Semlegességi Nyilatkozatot. Rádiószózatát a következő szavakkal fejezte be: « Felhívjuk szomszédainkat, közel- és távolfekvő országokat egyaránt, tartsák tiszteletben a magyar nép megmáshíthatatlan elhatározását. Való igaz, hogy népünk oly egységes ebben az elhatározásban, mint talán még sohasem volt történelme folyamán. Magyar dolgozók milliói! Oltalmazzátok és szilárdítsátok meg forradalmi eltökéltséggel, áldozatos munkával és a rend helyreállításával hazánkat — a szabad, független, demokratikus és semleges Magyarországot. »

I. A szovjet haderők újból beavatkoznak

75. Miközben szovjet páncélos erők összevonásáról érkeztek hírek, a tárgyalások tovább folytak a szovjet csapatok Magyarországról való kivonásáról. November 3-án délután úgy tűnt, közel van a megállapodás s csak néhány technikai részletkérdés elintézése maradt hátra. A magyar küldöttséget, amely az immár tábornoki rangot viselő Maléter Pál honvédelmi miniszterből, Erdei Ferenc államminiszterből, Kovács tábornok vezérkari főnökből és Szücs ezredesből állt, meghívták, hogy a részletkérdések elintézésére jöjjenek este 10 órára a Szovjet Katonai Parancsnokságra, a Budapest közelében fekvő Tököl községbe. A magyar tárgyalók résztvettek a szovjet katonai megbizottak által tiszteletükre rendezett díszvacsorán. Csaknem éjfél volt már, amikor a fogadást félbeszakította Szerov tábornok, a szovjet állambiztonsági

rendőrség főnökének érkezése, aki NKVD tisztek kíséretében lépett a terembe és elrendelte a magyar delegáció letartóztatását.

76. Amikor a Nagy-kormány és Maléter között megszakadt az összeköttetés, az Országház épületében nagy volt a nyugtalanság. Az éjszaka folyamán a helyzet súlyosságát fokozottan éreztették az Országházba befutó sűrű telefonhívások. A budapestkörnyéki ipari kerületekből és a különböző vidéki forradalmi tanácsoktól a telefonálók szovjet katonai erők harci rendben való felvonulásáról tudósítottak és a forradalmi szervek sürgős segílyt kértek arra, hogy fegyveresen szembeszálhassanak. Becslések szerint november 3-án mintegy 2.500 szovjet harckocsi és 1.000 kísérő jármű volt Magyarországon. Minden hadászati központ, a repülőterek, a vasút és az országutak szovjet ellenőrzés alá kerültek. Nagy Imre azonban kifejezett utasítást adott arra, hogy ne lőjjenek az orosz csapatokra, mert úgy vélte, hogy a szovjet csapatok visszavonására irányuló tárgyalások még sikerrel kecsegtetnek. Ezt a parancsot csak akkor változtatták meg, amikor híre jött, hogy Kádár másik kormányt alakított. Nagy egybehívta a minisztertanácsot, amely elhatározta a fegyveres ellenállást a szovjet csapatokkal szemben. Reggel 5 óra 20 perckor Nagy Imre a budapesti rádión bejelentette, hogy a szovjet csapatok megtámadták a fővárost, « azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megbuktassák Magyarország törvényes, demokratikus kormányát ». Kijelentette, hogy a kormány a helyén van és hogy a magyar csapatok harcban állnak. A Budapestre vezető főútvonalakon valóban csaták folytak. A szovjet erők döntő túlereje ellenére a magyar harcosok által épített hevenyészett úttorlaszok akadályozták az oroszok előnyomulását. A magyar hadsereg, a Nemzetőrséggel és a jobbára csak könnyű lőfegyverekkel ellátott szabadságharcos csoportokkal váll-váll mellett verekedett az előnyomuló harckocsikkal szemben. Röviddel reggel 8 óra után a budapesti rádió utoljára hallatta hangját, beszüntette az adást, felhívással fordult a világ íróihoz és tudósaihoz, hogy segítsék a magyar népet. De akkor már a szovjet páncélos

kötelékek áttörték Budapest védelmi vonalait és elfoglalták a Duna-hidakat, az Országházat és a telefonközpontot.

J. Kádár János kormányt alakít

77. Hajnali 5 óra 15 perckor, mindössze negyed órával azelőtt, hogy Nagy Imre hírül adta a második szovjet beavatkozást, egy másik rádióadó bejelentette, hogy Kádár János kormányt alakított. A közlemény nyílt levél alakját öltötte, melyet Kádár, valamint a Nagy-kormány három másik volt tagja írtak alá. Kijelentették, hogy november elsején kiléptek a Nagy Imre-kormányból, mivel e kormány képtelen volt felvenni a küzdelmet « az ellenforradalmi veszéllyel szemben ». « A fasizmus és a reakció » leverésére megalakították a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt. Reggel 6 órakor Kádár hangját lehetett hallani ugyanezen a hullámhosszon, aki bejelentette kormánya összetételét. Azt állította, hogy reakciós elemek meg akarták dönteni a szocialista társadalmi rendet Magyarországon és vissza akarták állítani a tőkés és nagybirtokosok uralmát. Az új kormány, mondta Kádár János, a szovjet csapatok segítségét kérte a « reakciós erők » leverésére.

78. Kádár nem magyarázta meg, miért változtatta meg állásfoglalását azóta, hogy nov. elsején éjjel Nagy Imrét támogatta a rádióban. Semmi nyoma nincs annak, hogy bármiféle módon elhatárolta volna magát Nagy Imre politikájától vagy lemondott volna a Nagy Imre-kormányban viselt tisztségéről. Ismeretes, hogy rádiószózata után, november elsején éjjel a szovjet nagykövetségre ment, viszont másnap jelen volt a forradalmi tanácsok küldötteivel folytatott tárgyalásokon. Kormányalakításának körülményeit épp annyira homály fedi, mint azt, hogy ő és minisztertársai hol jártak abban az időben. Egyes tanúk szerint Kádár november elején Moszkvában volt és sem ő, sem minisztertársai nem jelentek meg a nyilvánosság előtt Budapesten november 7-i hivatali es-

küjüket megelőzően. A hatalmat Magyarországon a Szovjet Katonai Parancsnokság gyakorolta; ez a szerv adott parancsot a magyar népnek a fegyverek beszolgáltatására, irányította a közúti közlekedést, az élelmiszerelosztást és a polgári hatóságok hatáskörébe tartozó ügyeket. Semmi nem utal arra, hogy bármiféle magyar csoport ellenezte volna Nagy Imre intézkedéseit, amelyek az esetek nagyrésztében csupán a forradalmi- és munkástanácsoknak a felkelés kezdete óta hangoztatott követeléseit valósították meg. Minden bizonyíték arra mutat, hogy egyedül a szovjet csapatok harcoltak a magyarok ellen. Néhány volt ÁVH-s és egy maroknyi volt párttisztviselő kivételével, sem egyénenként, sem szervezeten egyetlen magyar sem harcolt az oroszok oldalán. A második beavatkozás során Magyarországra vezényelt szovjet kötelékek jórészt közép-ázsia távoli körzeteiből érkeztek. Sokan közülük azt hitték, hogy Egyiptomban vannak és az a feladatuk, hogy az angol-francia « imperialisták » ellen harcoljanak. Úgy tűnik, hogy a szovjet hatóságok jobban bíztak az olyan kötelékekben, amelyek sohasem voltak kapcsolatban európaiakkal s akikről feltételezhatték, hogy nem befolyásolja őket a magyar nép magatartása.

79. Miután a szovjet haderők elfoglalták Budapestet, helyi ellenállás bontakozott ki a város főbb pontjain. Kemény harcok folytak egészen november 6, kedd estig; ekkor a magyar harcosok többségének elfogyott a lőszere. Néhány ellenállási góc a városon belül egészen november 8-ig kitartott s a külvárosi ipari kerületekben a harcok november 11-ig folytatódtak. A szovjet fegyveres erők sokat pusztítottak épületekben és emberéletben egyaránt, mert gyakran az ágyuk tüzét az utcákat szegélyező házakra irányították. A szovjet csapatok második beavatkozása során a leghevesebb harcok színhelyei Budapest munkás külvárosai voltak, így Újpest és Csepel. A csepeli munkások elvetették a megadásra szólító ismételt szovjet felhívást és november 9-én estig ellenálltak, noha több oldalról tüzérségi tűz alá vették és repülőgépekről is bombázták őket. A korábban Sztálinvárosra átkeresztelt Dunapentelén, amely jelentős ipari gócpont, a munkások

hasznos eltökéltséget mutattak a szovjet csapatokkal való küzdelemre. November 7-én, az egész napot betöltő csata folyamán, a munkások a szovjet erők nagy páncélos kötelékekkel, gépesített tüzérséggel és vadászrepülőgépekkel három oldalról ellenük intézett támadását verték vissza. Szemtanúk beszámoltak róla, hogy milyen tökéletes egység uralkodott a gyári munkások, a helyőrség tisztjei és legénysége között, politikai és valláskülönbségre való tekintet nélkül. Egyedül az ÁVH volt tagjai utasították el a forradalmi tanács politikáját.

K. Nagy Imrét elrabolják

80. Amikor a szovjet fegyveres erők megdöntötték a Nagy Imre-kormányt, a hatalmat az orosz parancsnokok vették át, s nem Kádár kormánya. Nagy és közvetlen környezetének sorsa hamarosan rávilágított, hogy a magyar kormány képtelen érvényt szerezni függetlenségének a szovjet beavatkozással szemben. Nagy Imre november 4-én reggel 6 órakor hagyta el az Országházat és a jugoszláv nagykövetségen keresett menedéket. Később a nap folyamán több magyar vezető személyiség, köztük Rajk László özvegye, tizenöt nő és tizenhét gyermek csatlakozott hozzá. A jugoszláv kormány és Kádár közt novemberben folytatott tárgyalások során a jugoszláv kormány azt javasolta, hogy Kádár vállaljon írásos kezességet azért, hogy Nagy Imre és társai szabadon hazatérhetnek otthonukba, vagy amennyiben ez nem lehetséges Jugoszláviába mehetnek. Kádár azt sugallta, hogy Nagy Imréék keressenek menedéket Romániában, ezt azonban Nagy elvetette. Nagy Imre elfogadhatatlannak ítélte a Kádár-kormány egyéb kívánságait is, nevezetesen, hogy mondjon le a kormányban viselt tisztségéről, gyakoroljon önkritikát és kedvezően nyilatkozzon a Kádár-kormányról. Végül is a jugoszláv kormány írásban fordult Kádárhoz, leszögezve, hogy csak abban az esetben egyezik bele Nagy Imre és barátai távozásába, ha Kádár, mint magyar miniszterelnök írásban szavatolja, hogy Nagynak és társainak szabad elvonulást biztosítanak és zavartalanul

visszatérhetnek otthonukba. Kádár válaszában írásban megerősítette, hogy a magyar kormánynak nem áll szándékában Nagy Imre és csoportjának tagjai ellen megtorló intézkedéseket hozni múltbeli tevékenységükért.

81. Másnap, november 22-én délután 6 óra 30 perckor autóbusz állt a jugoszláv nagykövetség elé, hogy a csoport tagjait hazaszállítsa. Szovjet katonák jelentek meg, akik erősködtek, hogy ők is felszállnak az autóbuszba, mire a jugoszláv nagykövet azt kérte, hogy két követségi tisztviselő is foglaljon helyet az autóbuszon, hogy megbizonyosodjék róla, Nagy Imre és társai hazajutnak a megállapodásnak megfelelően. Az autóbusz a szovjet katonai főparancsnokság felé vette útját és odaérkezve egy szovjet alezredes utasította a két jugoszláv tisztviselőt, hogy távozzanak. Az autóbusz ezután két szovjet páncélgépkocsi kíséretében ismeretlen helyre távozott.

82. A jugoszláv kormány szóbeli jegyzékben ítélte el a magyarok eljárását, mint « az előzetes megállapodás nyilvánvaló megszegését ». A jegyzék leszögezte, hogy Nagy Imre és társai elzárkóztak attól, hogy Romániába menjenek és kijelentette, hogy a magyarok eljárása egyenlő a nemzetközi jogban általánosan elfogadott gyakorlat semmibe vételével. A szóbanforgó tiltakozás ellenére Kádár János kormánya olyan értelmű közleményt hozott nyilvánosságra, hogy Nagy és néhány kollégája, akik a jugoszláv nagykövetségen kerestek menedéket, saját kérésükre Romániába távoztak, összhangban azzal a korábbi elhatározásukkal, hogy egy másik szocialista ország területére távozzanak.

L. A szovjet katonai megszállás

83. A szovjet katonai parancsnokság beavatkozása a Kádár-kormány és a jugoszláv nagykövetség által kötött megállapodás után mutatja, hogy Kádár János mennyire alá volt rendelve a szovjet haderőknek. Fegyveres beavatkozással behódolásra kényszerítvén Magyarországot, a

szovjet hatóságoknak maguknak kellett kézbevenniök az ország közigazgatását, miután megdöntötték a nép által támogatott kormányt és a közigazgatás tökéletesen megbénult. A Szovjetunió által hatalomra juttatott Kádár-kormánynak nem voltak hívei az országban, eltekintve néhány volt ÁVH-stól és a magyar hadsereg néhány magasrangú tisztjétől, valamint egy maroknyi kommunista párttisztviselőtől, akiket a felkelés idején eltávolítottak tisztességükből. Miután a magyar nép fegyveres ellenállását elsöprő támadással letörték, a szovjet hatóságoknak a magyar lakosság passzív ellenállásával kellett szembenézniök. Ebben a tekintetben különösen a munkások tűntek ki, akik a legtöbb harcból kivették a részüket. Az ipari és bányavidékeken a munkások szilárdan kitartottak a követeléseik mellett.

84. Az egész nemzet ellenállásával találva szembe magát, a szovjet katonai parancsnokság a tömeges letartóztatásokhoz folyamodott. A letartóztatottak között sokan voltak olyanok, akik nem vettek részt a harcokban. Számtalan esetben az így foglyul ejtett személyeket nem adták át a magyar hatóságoknak, hanem vonatokba vagy tehergépkocsikba zsúfolva, orosz katonai őrizet alatt a Szovjetunióba deportálták őket. Volt, hogy a magyar vasutasok ellenállásától tartva a vonatokat tisztán orosz személyzettel közlekedtették. Nincsenek pontos adataink a deportált magyar állampolgárok számáról, de annyi bizonyos, hogy ezrekről van szó. 1957 januárjában egyeseket visszazállítottak Magyarországra, de úgy tűnik, hogy jelentős azoknak a száma, akik később is a Szovjetunióban maradtak.

85. Meg akarván nyerni magának a nép támogatását, Kádár bejelentette, hogy kormánypolitikájában helyet kapnak a felkelés alatt támasztott különböző követelmények, nevezetesen a munkásság életszínvonalának emelése, a gyárak igazgatása a munkástanácsok által és a parasztok mentesítése a kötelező terménybeszolgáltatás alól. Ezek az ígéretek azonban nem elégítették ki a lakosságot, amely továbbra is nyomatékosan követelte a

szovjet csapatok visszavonását, szabad választások kiírását és Nagy Imre vizatérését. Október 23. óta az ipari termelésben teljes szervezetlenség uralkodott Magyarországon és a helyzet tovább romlott november 4. után, mivel a munkások elzárkóztak attól, hogy felvegyék a munkát, amíg a kormány nem bizonyítja be, hogy teljesíti követeléseiket.

86. Éppen úgy, mint Nagy Imre miniszterelnöksége idején, továbbra is a munkástanácsok közvetítették a Kádár-kormány felé a munkásság követeléseit. A tanácsok egyáltalán nem tartották kielégítőnek a tárgyalásokat. November 14-én az üzemi munkástanácsok egységes frontot akarván alakítani, megalapították a Nagybudapesti Munkástanácsot. December 9-én bekövetkezett feloszlataásáig a tanács arra törekedett, hogy megegyezésre jusson Kádár Jánossal és kormányával. A kormány magatartásából azonban világosan kitűnt, hogy nincs szándékában teljesíteni a munkások követeléseit. Időközben, az egész országra kiterjedő ellenőrzés biztosítására új biztonsági karhatalmat szerveztek, melybe számos volt ÁVH-ügynököt felvettek. A tanácstagok letartóztatásával és a megbízható párttagok kulcspozíciókba juttatásával fokozatosan aláásták a munkástanácsok hatalmát. Amikor a Nagybudapesti Munkástanács negyvennyolc órás sztrájkot hirdetett december 11-12-re, a kormány rendeletet bocsátott ki, amelyben feloszlattott minden nem üzemi szintű, azoknál nagyobb hatáskörű tanácsot. Ezenkívül rendeleteket hoztak, melyek értelmében halálbüntetéssel sújtottak egy sor kihágást, így a sztrájkban való részvételt is.

87. A magyar üzemek közel két hónapon át úgyszólván teljesen beszüntették a termelést. Az áramfejlesztő központok csupán minimális mennyiségű áramot szolgáltatottak, mivel a szénbányászok csak lassított ütemben dolgoztak. Azonban a magyar munkások nem élhettek a végtelenségig a passzív rezisztencia fegyverével. December közepe felé a parancsoló szükségszerűség rászorította őket a munka újrafelvételére. A gyárakban és a bányák-

ban új tényezővel találták szembe magukat: orosz katonák tűntek fel a munkahelyeken.

M. *Az utolsó fejlemények*

88. A Kádár-kormánynak a magyar nép fölött gyakorolt hatalmát kívánta erősíteni a sajtó ellenőrzésére rendelt Állami Tájékoztatásügyi Hivatal felállítása. A kezdetben « független » napilapokat fokozatosan a hivatalos vonal követésére kényszerítették. Az Értelmiségiek Forradalmi Tanácsát december 9-én feloszlatták és április 21-én hasonló sorsa jutott az Írószövetség is, amely « történelmi hibának » bélyegezte a szovjet beavatkozást Magyarországon. A Petőfi Kör is beszüntette működését s így megszűnt minden olyan fórum, ahol a magyarok hallathatták volna szavukat. Nem maradt több remény koalíciós kormány alakítására, jöllehet a Kádárral folytatott tárgyalások során a főbb demokratikus pártok világosan leszögezték, hogy elfogadják a termelőeszközök köztulajdonban való megtartását, és hozzájárulnak « a szocializmus vívmányainak védelméhez ». 1957 elejétől fogva a nem-kommunista szervezeteket teljességgel kizárták a közéletből. Hivatalosan bejelentették, hogy a szociáldemokrata párt nem kap engedélyt a működésre, a független kisgazdapárt vezetőit eltávolították a közéletből, a Petőfi párt pedig gyakorlatilag feloszlott. A magyar országgyűlés megbízatását, amely 1957 május 17-én lejárt volna, alkotmánymódosítással további két évre meghosszabbították s ezzel megfosztották a magyar népet abbéli alapvető politikai jogának gyakorlásától, hogy résztvegyen az ország kormányzásában saját belátása szerint választott képviselői révén.

N. *Összefoglalás és következtetések*

89. A Közgyűléstől kapott megbízása értelmében a Különbizottságnak az volt a feladata, hogy kimerítő és

tárgyilagos vizsgálatot folytasson a magyarországi szovjet — fegyveres és egyéb eszközökkel történt — beavatkozás minden vetületéről, valamint arról, hogy miképp hatott a beavatkozás Magyarország helyzetének fejlődésére. Megbízatásának eleget téve a Bizottság bőséges dokumentumanyagot tanulmányozott át, melyet részben különböző kormányok bocsátottak rendelkezésére, részben más forrásokból szerzett be. S ezen túlmenően a magyar társadalom összes rétegét képviselő tanúk kikérdezése révén részletes tanúvallomásokhoz jutott, amelyek szövege 1.000 oldalt tesz ki. A Közgyűlésnek az volt a véleménye, hogy a helyszínen, Magyarországon is folyják vizsgálat, ám a magyar kormány magatartása nem tette lehetővé, hogy a Bizottság eleget tegyen ennek a megbízatásának. A Bizottság az alábbi tizenhárom pontban foglalta össze a magyar felkelést érintő fontosabb tényeket:

(I) Magyarországon spontán nemzeti felkelés zajlott le, melyet régi sérelmek váltottak ki, köztük az országnak a Szovjetunióval szembeni alárendelt helyzete.

(II) A felkelést diákok, munkások, katonák és értelmiségiek irányították, akik között sokan kommunisták vagy volt kommunisták voltak. A felkelők hangsúlyozták, hogy a demokratikus szocializmusnak kell képeznie a magyar politikai szerkezet alapját és a földreformot, valamint az egyéb szociális vívmányokat érintetlenül kell hagyni. Valótlan az az állítás, hogy a felkelést a magyarországi reakciós körök szították, vagy hogy a nyugati « imperialista » körökre támaszkodott.

(III) A felkelés nem volt előre megtervezve és valójában magukat a résztvevőket is meglepetésként érte. Egybeesett azokkal az eseményekkel, melyek során Lengyelországnak sikerült nagyobb függetlenségre szert tennie a Szovjetunióval szemben, valamint azzal a csalódással, amelyet Gerő Ernő október 23-i beszéde váltott ki, melyet Jugoszláviából hazatérve mondott; azt remélték tőle, hogy jóindulatúan fogja elbírálni a magyar diákság által október 22-én támasztott általános követeléseket.

(IV) Úgy tűnik, hogy a szovjet hatóságok október 20-tól fogva intézkedéseket hoztak egy esetleges fegyveres beavatkozás előkészítésére. Bebizonyított tény, hogy a

fenti időponttól kezdve csapatmozdulatokat hajtottak végre, illetve terveztek és már az első beavatkozáskor is mozgósítottak nem Magyarországon állomásozó csapatokat. Magyarországon az ellenzékiiségnek már október 23 előtti is látható jelei voltak.

(V) Az október 23-i tüntetések eleinte teljesen békés jellegűek voltak; semmi nem utal arra, hogy a tüntetők közül bárki is erőszakot akart volna alkalmazni. A fordulatot az jelentette, hogy az ÁVH tüzet nyitott a rádió épülete előtti tömegre és az orosz katonák ellenséges harcosokként vonultak fel.

(VI) Nagy Imre leszögezte, hogy ő nem kérte fel beavatkozásra a szovjet hatóságokat; a Bizottságnak nincs bizonyító anyaga arról, hogy milyen körülmények között kaptak ilyenértelmű felszólítást a szovjet hatóságok s azt sem tudta megállapítani, valóban intéztek-e hozzájuk ilyen felszólítást. Ugyanez vonatkozik a Kádár-kormány állítólagos felhívására, melyben kérte volna a szovjet csapatok második beavatkozását. Bőséges bizonyíték szól amellet, hogy a szovjet haderők október utolsó napjai óta előkészületeket tettek a bevonulásra.

(VII) Nagy Imre kezdetben nem gyakorolhatta szabadon a miniszterelnöki hivatallal járó hatalmat. Amikor csökkent az ÁVH befolyása, a forradalmi- és munkástanácsok kezébe került a valódi hatalom. Nagy Imre látván, hogy honfitársai egyhangúan egy más kormányformát kívánnak és a szovjet csapatok távozását sürgetik, a felkelők mellé állt.

(VIII) A szabadság jegyében eltelt néhány nap alatt a felkelés népi jellege megmutatkozott a szabad sajtó és szabad rádió megjelenésében s a lakosság örömmámorában.

(IX) A tömeg által kezdeményezett lincselések és tetlegességek áldozatai majdnem minden esetben ÁVH-sok voltak, illetve olyan személyek, akikről úgy hírlett, hogy együttműködtek az ÁVH-val.

(X) A munkástanácsok által a fenti időszakban hozott intézkedések arra voltak hivatva, hogy az államosított vállalatokban valódi munkásellenőrzés valósuljon meg és megszűnjenek az olyan népszerűtlen intézmények, mint

a termelési norma-rendszer. Ugyenebben az időben tárgyalások folytak a szovjet csapatok teljes visszavonásáról és Budapesten az élet kezdett visszatérni a megszokott medrébe.

(XI) Ellentétben a fenti időszakkal, melynek során a követelések a politikai jogok helyreállítására irányultak, az október 23 előtti és különösen az 1955 őszéig működő kormányok súlyosan megsértették a magyar nép alapvető jogait és ezeknek a jogoknak a semmibevevése újra napirenden van november 4-e óta. Hitelesnek kell tekinteni az ÁVH embertelen bánásmódjáról és kínzásairól szóló számos beszámolót. Attól a szándéktól vezetve, hogy le-törjék a forradalmat, sok magyart deportáltak a Szovjetunióba, köztük nőket is, és egyeseket talán még mindig nem engedtek haza.

(XII) A november 4-én bekövetkezett második szovjet beavatkozás óta semmi jele nincs annak, hogy a nép támogatná a Kádár-kormányt. Kádár János módszeresen felszámolta a munkások hatalmát. Súlyos megtorló intézkedéseket foganatosítottak és a választásokat két évvel elhalasztották. A jelen körülmények között Kádár János elzárkózott attól, hogy a szovjet csapatok kivonásáról tárgyaljon. Az országból elmenekült 190.000 magyar, köztük kevesen akadtak, akik hallgattak a hozzájuk intézett felhívásra és visszatértek Magyarországra.

(XIII) Az Egyesült Nemzetek kellő jogi alapokkal rendelkezik ahhoz, hogy megvizsgálja a magyar kérdést és az Alapokmány 2. cikkelyének 7. bekezdése nem szolgáltat jogcímet a vizsgálat ellenzésére. Egy hatalom nagy erőket mozgósító behatolása egy másik hatalom területére, azzal a szándékkal, hogy annak belügyeibe avatkozzék, a Szovjetunióknak az agresszióról alkotott saját meghatározása alapján, szükségszerűen nemzetközi aggodalomra ad okot.